

POLİTİKACILARIN HÜKÜMET SİSTEMİ TUTUMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ SEKİZİNCİ DÖNEM CUMHURİYET MECLİSİ ÜYELERİ ÖRNEĞİ

AN EVALUATION OF POLITICIANS' ATTITUDES TOWARDS THE POLITICAL SYSTEM: THE CASE OF EIGHTH-TERM MEMBERS OF THE TURKISH REPUBLIC OF NORTHERN CYPRUS ASSEMBLY

Öğr. Gör. Figen KESKİN
Pamukkale Üniversitesi
Acıpayam Meslek Yüksekokulu
fkeskin@pau.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3934-3719

Received 01 May 2020 - Accepted 22 June 2020
Gönderim 01 May 2020 - Kabul 22 June 2020

Öz: Bu çalışmada, yarı-başkanlık hükümet sistemiyle yönetilen KKTC'de parlamento üyelerinin Başkanlık ve Parlamenter sisteme yönelik bakış açıları ile KKTC için ideal hükümet sistemi düşüncelerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuştur. Araştırmada, KKTC 8. Dönem Cumhuriyet Meclisi üyeleri (50 mv.) arasından seçilen kişiler (6 mv.) ile derinlemesine mülakat yöntemiyle görüşme yapılarak veri elde edilmiştir. Araştırmanın bulguları; Kıbrıs siyasi hayatının dinamikleri doğrultusunda Kıbrıs için ideal hükümet sistemi arayışlarını, hükümet sistemlerine yöneltilen savunuları ve eleştirileri ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hükümet sistemleri, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Parlamenter Sistem, Başkanlık Sistemi.

Abstract: This study aims to expose thoughts concerning the ideal political system of the Turkish Republic of Northern Cyprus which is governed by a semi-presidential system and the Northern Cyprus MP's perspectives on the presidential and parliamentary system. Qualitative research methods have been employed in accordance with the purpose of this study. Within the scope of this research, data have been obtained via the in-depth interview method conducted on selected individuals (6 MP's) from the eighth term members (50 MP's) of the Northern Cyprus Assembly. The findings of the research reveal the specific quests for the ideal political system in the Turkish Republic of Northern Cyprus and the criticisms directed against these political systems.

Keywords: Political systems, Turkish Republic of Northern Cyprus, Parliamentary System, Presidential System.

GİRİŞ

Siyaset biliminde, eskiden beri yürütülen tartışma konularından birisi; devlet erkinin yetkilerinin; erkler arasında nasıl dağılacığı, hangi erkin yetkilerinin güçlendirileceği ve hangi sistemin ülke siyaseti ve demokrasi açısından iyi olacağı gibi soruları içeren hükümet sistemleri konusudur (Musil, 2018: 190). Modern devletlerin oluşum sürecinde ortaya çıkan kuvvetler ayrılığı ilkesine göre devlet erklerinin kullanılması bağlamında dünya üzerinde üç farklı biçimde hükümet sistemi uygulanmaktadır: Parlamenter sistem, Başkanlık sistemi ve Yarı-Başkanlık sistemi. Özellikle yasama, yürütme ve yargının birbirleriyle olan ilişkileri üzerinden hükümet sistemleri şekillenmektedir. Belirtmek gerekir ki, ülkelerin siyasal konjonktürleri hangi hükümet sisteminin tercih edileceği konusunda etkilidir. Gerek dış dünyadaki siyasal gelişmeler gerekse iç siyasetteki dinamikler dönem dönem ülkelerin hükümet sistemlerinde dönüşümlere yol açmaktadır. Bazı durumlarda, siyasal ve ideolojik çatışmalar hükümet sistemi tartışmaları üzerinden yürütülmektedir. Dolayısıyla siyasi aktörlerin hükümet sistemlerine bakış açıları önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada, yeni demokrasiler arasında yer alan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki (KKTC) başkanlık sistemi – parlamenter sistem tartışmaları ele alınmaktadır. Kıbrıs'ın içerisinde bulunduğu özel koşullar, diğer tüm siyasi tartışmalarla birlikte devletin yönetim sistemi üzerinde de yürütülmektedir. KKTC'de ilk başkanlık sistemi tartışmaları 1975 yılında yaşanmıştır, ancak o dönemde başkanlık sistemi yerine, şuan içinde bulunulan mevcut (yarı-başkanlık) sisteminin temelleri atılmıştır. Rauf Denktaş Cumhurbaşkanı olduktan sonra sık sık başkanlık sistemini gündeme getirmiştir ancak dönemin muhalifleri tarafından karşı çıkmıştır. KKTC'de yapılan barış görüşmeleri ve ülkede etkin olan Türkiye, Yunanistan, ABD ve İngiltere gibi aktörler siyasal tartışmaların şekillenmesinde önemli rol oynamaktadırlar. 1960'a kadar İngiliz idaresi olan ülkede 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti ile birlikte iki toplumlu başkanlık sistemine geçilmiştir. Ancak ülkede yaşanan siyasal ve askeri gelişmeler Türk tarafının ayrı bir yönetim kurmasına neden olmuştur. Kurulan bu yönetim yarı-başkanlık sistemi olmuştur.

Kıbrıs'ta hükümet sistemi değişimi meselesinde daha yakın bir tarihe bakacak olursak, 2004 Annan Planında iki parlamenter sistemin ortak başkanlık konseyi olacakken, iki taraf için başkanlık sistemi önerildi ve başbakanı kim seçecek sorunu ortaya çıkmıştır. Günümüzde, Güney Kıbrıs Rum kesiminde başkanlık sistemi, KKTC'de ise egemenliğin yasama organına ait olduğu, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği bir yarı-başkanlık sistemi vardır. 1985 tarihli KKTC Anayasası'na göre, bakanlar kurulunun yasamaya karşı sorumluluğu vardır. Egemenlik yetkisi KKTC halkı adına yasama organına aittir.

Araştırma, 1983 kuruluş tarihli 37 yıllık yeni demokrasi olan KKTC devletinin siyasi aktörlerinin parlamenter sistem-başkanlık sistemi tutumları konusu üzerine yapılmıştır. Çalışmanın ilk kısmında, hükümet sistemlerine ilişkin kuramsal çerçeve çizilecek, konu hakkındaki literatür bilgilerine yer verilecektir. Daha sonra Kıbrıs'ın yönetim tarihine değinilecektir. Araştırma metodolojisinden bahsedildikten sonra araştırmanın

bulgularına geçiş yapılacaktır. Araştırmanın bulguları, üç başlık altında incelenecek olup, politikacıların, parlamenter sistem ve başkanlık sistemi tutumlarından bahsedildikten sonra, KKTC için önerilen en iyi hükümet sistemi tartışmalarına yer verilecektir.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Parlamenter Sistem

İngiliz tarihsel sürecinde ortaya çıkan Parlamenter sistem, yasama ve yürütme organları arasında katı bir ayrılığın bulunmadığı, parlamento ve yürütme (hükümet) organlarının ilişkilerinin yakın ve iç içe yaşandığı bir sistemdir. Çünkü, parlamentoda çoğunluğu elde edenin hükümeti kurması ve yürütme organının yasamanın içerisinden çıkması/seçilmesi söz konusudur (Schmidt, 2002: 210). Parlamenter sistemler, esnek sistemlerdir (Gerring vd., 2009: 333). Yumuşak kuvvetler ayrılığı olarak adlandırılan bu sistemde; biri devlet başkanı biri de hükümet başkanı olmak üzere yürütme organı iki başlı olarak yapılmıştır (Gözler, 2018: 91-93). Devlet başkanı da parlamento tarafından belirlenmektedir. Fakat Bağce'ye göre, bazı parlamenter sistemlerde (örneğin: İzlanda, Finlandiya) devlet başkanı halk tarafından seçilebilmektedir, bu yarı-başkanlık veya başkanlık sistemi özelliği gibi algılanmamalıdır (Bağce, 2017: 7). Hükümetin, yasama organının içinden çıkması, yasamadan güvenoyu alma sorumluluğunu beraberinde getirmektedir (Gözler, 2018: 91-93). Parlamenter sistemde, yasamanın yürütmeye karşı sahip olduğu "güvenoyu yetkisi" parlamentoya, hükümeti seçme ve görevden alma/azletme haklarını tanımaktadır (Schmidt, 2002: 209).

Parlamento hükümeti düşürebiliyorken, yürütme de meclisi feshedebilmektedir. Uygulamada her ülkenin kendine has özellikleri olsa da, genel itibariyle kuvvetler ayrılığı sisteminin bir getirisi olarak, yasama, yürütme ve yargının birbirlerine karşı sorumlulukları vardır. Sistem, özü itibariyle "Parlamentonun üstünlüğü" ilkesinin geçerli olduğu, yürütmenin yasamaya karşı sorumlu olduğu bir sistemdir. Parlamenter sistemlerde, klasik kuvvetler ayrılığı ilkesine göre bir ayırım olsa dahi yasamanın egemenliği esastır. Halk iradesiyle seçilen bir kurum olması nedeniyle egemenliği elinde bulunduran konumundadır. Dünyada en çok uyarlanan hükümet sistemlerinin başında gelmektedir (Türe, 2006: 87-88).

Parlamenter sistemlerde, yasama ve yürütme arasındaki yumuşak kuvvetler ayrılığı ilişkisi, siyasi çatışma ve krizlere birçok çözüm alanı tanımaktadır. Bağce'ye göre, yürütmenin bir kanadı olan devlet başkanının tarafsız, sembolik konumu, siyasi çatışmalarda "yasama-yürütme-yargı kuvvetleri arasında dengeleyici ve uzlaştırıcı bir rol oynamakta"dır (Bağce, 2017: 7). Birden fazla siyasi partinin parlamentoda temsil edilme şansı yüksektir çünkü başkanlık sisteminde olduğu gibi ülke siyaseti iki kutuplu bir hal almaz. Yasama ve yürütme organlarının ilişkiselliğinin yüksek olması ve birbirlerinin varlığını feshedebilmeleri, siyasi krizlerde seçim dönemlerini beklemeye gerek bırakmayan çözümler sunabilir. Ancak yasama ve yürütmenin birbirini feshedebilmesi, ülke siyasetinde etkin bir yönetim değil, istikrarsız ve zayıf bir yönetim

de yaratabilir. Ayrıca yürütme organını halkın seçmemesi, başkanlık sistemine nazaran daha az demokratik olduğu yorumlarına yol açmaktadır (Gözler, 2018: 96-97).

1.2. Başkanlık Sistemi

Amerikan anayasalcılığının bir ürünü olarak ortaya çıkan Başkanlık sistemi, yasama ve yürütme organları arasında sert kuvvetler ayrılığı ilişkisinin kurulduğu ve yürütme yetkisinin -halk tarafından seçilen- tek kişide toplandığı bir hükümet sistemidir (Schmidt, 2002: 210). Dünya üzerinde farklı siyasal kültürlerde başkanlık sistemleri mevcuttur. Başkanlık sisteminin ilk örneği ve dünyada en başarılı uygulandığı yer Amerika Birleşik Devletleri'dir (ABD). Burada yaşanan gelişmeler, modern devletin kurumsallaşması ve anayasalcılık adına önemli bir aşama olarak kabul edilebilir. Amerikan anayasalcılığının ve başkanlık sisteminin, tarihsel olarak İngiliz parlamenter geleneğinin etkisinde şekillendiğini savunan birtakım görüşler mevcuttur. Kalaycıoğlu'na göre, ABD'deki Başkanlık sistemi, Westminster modelinin uyarlamasıdır. "Başkanlık rejiminin Westminster parlamenter demokrasisinin bir özel hali olduğu sonucuna varmak yanıltıcı olmayacaktır." (Kalaycıoğlu, 2005: 17). Çünkü, bazı düşünürlere göre, "Amerikan anayasallaşması, İngiliz anayasallaşması ile yükselen, Amerika'nın tarihsel oluşumuyla şekillenen bir kavramdır" (Howard, 2004: 25). Anayasalcılık felsefesi açısından İngiliz Parlamenterizm ve Amerikan Anayasalcılığının etkileşim alanları tartışılrsa da hükümet sistemlerinin uygulanışı ve taşıdıkları özellikler farklıdır. Ortak baktıkları eksen ise; devletin yetkilerinin farklı erkeler arasında dağıtılması/paylaşılmasıdır.

Başkanlık sisteminin özelliklerine bakmak gerekirse; yürütme organı tek başlıdır. Devlet başkanı ve hükümet yetkileri tek bir makamda birleşmiştir (Schmidt, 2002: 210). Yürütme organının başı, halk tarafından belirli bir süre için seçilir ve yürütmenin varlığı yasama güvenine dayanmaz. Dolayısıyla yasama güvensizliği aracılığıyla görevden alınamaz. Benzer şekilde, meclis de yürütme organı tarafından feshedilemez (Özbudun, 2005: 106-107). "Yürütme gücünün tek kişide toplanması, karar alma sürecini hızlandırır" (Kaynar, 2014: 321). Özellikle, istisna/olağanüstü dönemlerinde etkin siyasi manevralar yapabilmeyi sağlar (Evcimen, 1992: 319).

Devlet başkanının seçim dönemleri dışında -impeachment (suçlama) istinası hariç- görevden alınma ihtimali olmadığı için; istikrarlı ve güçlü bir yönetim yaratır (Özbudun, 2005: 107). Ayrıca hem devlet başkanını hem de meclisi halkın seçiyor olması sistemin demokratiklik özelliğini artırmaktadır. Başkanlık sisteminin dezavantajlı yanları da mevcuttur. Şöyle ki; yasama ve yürütme organları birbirlerini feshedemedikleri için, yaşanan siyasi krizlerde çözüm yoluna ulaşamayabilir (Gözler, 2018: 87-89). Parlamenter sistem gibi esnek değil, katı bir sistemdir (Gerring vd., 2009: 333). Başkanlık sisteminin demokrasiyi zayıflatan bir niteliği, iktidarın otoriterleşmesi ve "diktatörlük eğilimi taşımasıdır" (Schmidt, 2002: 216). Amerika örneğinde görülen fren ve denge sistemi, devlet erkinin yetkilerinin tek bir elde toplanmasının engellenmesi, otoriterleşmenin ve diktatörleşmenin önüne geçilmesi işlevi görmektedir (Gül vd, 2017: 107). Kesin bir kuvvetler ayrılığı sistemi söz konusu olduğu için devlet organlarının yetki ve güç ilişkileri fren ve denge sistemiyle düzenlenmektedir (Kaynar, 2014: 321).

Başkanlık sistemi savunuların en fazla öne çıkan argüman, siyasal istikrarı sağlamasıdır. “İstikrar” meselesi, hükümet istikrarı ve demokratik istikrar ayrımıyla tartışılmaktadır. Parlamenter sistemlerde hükümet istikrarsızlığı daha fazladır. Çünkü, Cheibub ve Limongi’ye göre; parlamenter sistemlerde “istikrarlı çoğunluk” oluşmadığı için hükümetin kurulamaması ve sistemin kilitlenmesi durumları yaşanmaktadır (Cheibub ve Limongi, 2002: 156). Başkanlık sistemlerinde hükümet istikrarsızlığı düşük olmakla birlikte, yasama-yürütme çatışmaları sistemin kilitlenmesine neden olmaktadır. Kalaycıoğlu’na göre; parlamenter sistemlerde, hükümet istikrarsızlığı fazla olsa da, demokrasinin sürekliliği konusundaki istikrar öne çıkmaktadır. “Parlamenter rejimler, Başkanlık rejimlerine göre daha uzun ömürlüdürler... 1945 sonrasında Üçüncü Dünya ülkelerinde kurulmuş olan tüm yeni Başkanlık rejimleri askeri darbe veya tek parti rejimlerine dönüşerek çökmüştür.” (Kalaycıoğlu, 2005: 22-26). Latin Amerika ülkelerine bakıldığında; başkanlık sistemi otoriter ve totaliter rejimlere dönüşmüştür (Turan, 2005: 114). Dolayısıyla, hükümet istikrarı mı, yoksa demokratik istikrar mı tercih edilmeli konusunda, ülkelerin siyasal kültürleri belirleyici olacaktır.

1.3. Yarı-Başkanlık Sistemi

Fransız siyasetinde yaşanan gelişmelerle ortaya çıkan yarı-başkanlık sistemi, parlamenter ve başkanlık sisteminin temel bazı özelliklerinin bir bileşimi, bir “ara form” şeklinde kurumsallaşmıştır (Schmidt, 2002: 213; Özbudun, 2005: 106). Yarı-başkanlık sisteminde; yürütmenin iki yapılı olması ve hükümetin parlamento içerisinden çıkması bir parlamenter sistem özelliğidir. Ancak yürütmenin diğer kanadı olan devlet başkanının halk tarafından seçilmesi, başkanlık sistemine özgüdür (Gözler, 2018: 90). Burada belirtmek gerekir ki; iki yapılı yürütme organında, devlet başkanı parlamenter sistemde olduğu gibi sembolik değildir. Yarı-başkanlık sistemi özelliğini veren belirleyici unsur, yürütmedeki “güç dengesinin cumhurbaşkanı lehine ağırlık kazanmasıdır” (Bağcı, 2017: 7). Bu durum yarı-başkanlık sisteminde sert kuvvetler ayrılığı olduğu anlamına gelmemektedir. Ayrıca; yarı-başkanlık sisteminin bir takım dezavantajlı yönleri de mevcuttur: Yürütmenin bir kanadının halk tarafından seçilip, diğer kanadının parlamento tarafından belirlenmesi ve bu iki erkin güçlü yetkilerle donatılmış olması, siyasi çatışmaların çözümsüzlüğüne yol açabilir (Kaynar, 2014: 322).

KKTC’de 1974’ten sonra Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği, egemenliğin yasama organına ait olduğu bir yarı-başkanlık sistemi söz konusudur. Yürütme organı hükümetin, yasama organı ise Cumhuriyet Meclisine aittir. Sert kuvvetler ayrılığı söz konusu değildir. Yürütme iki başlıdır. Bakanların milletvekili olma zorunluluğu bulunmamaktadır.

2. KUZEY KIBRIS TÜRK SİYASETİNİN YÖNETİM TARİHİ

Tablo 1: KKTC Yönetim Tarihi Tablosu

Kıbrıs Cumhuriyeti	1960-1963
Kıbrıs Türk Yönetim Dönemleri	
Genel Komite Dönemi	1963-1967
Geçici Türk Yönetimi Dönemi	1967-1970
Kıbrıs Türk Yönetimi Dönemi	1970-1974
Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi	1974-1975 (6ay)
Kıbrıs Türk Federe Devleti	1975-1983
KKTC	1983-

Kıbrıs adası, 1571-1960 yılları arasındaki farklı zaman dilimlerinde Osmanlı- İngiliz idareleri tarafından yönetilmiştir. Osmanlı'nın son döneminde, 1878 yılında (93 Harbi) Ruslara karşı kaybedilen savaşın ardından Ruslara daha fazla ödün vermemek amacıyla, Birleşik Krallığa kiralanmıştır. 1960'a kadar İngiliz idaresinde kalmıştır (Turhan, 2008: 253-255). 1960 tarihinde Türk ve Rum toplumlarından oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti iki federe devletten oluşan bir başkanlık sistemi idi. Devlet başkanı Rum, başkan yardımcısı ise Türk idi (Efegil ve Olcay, 2004: 114; Vatanserver, 2012: 1502) 1963 yılında devlet başkanı Makarios, Türk Başkan Yardımcısının yetkilerinin ve Türk kesiminin haklarını kısıtlamaya yönelik bir takım maddeleri içeren anayasa değişikliği önerisinde bulunmuştur (Vatanserver, 2012: 1512). Makarios' un bu girişimleri, iki yapılı toplumda gerilim ve çatışmaları artırmıştır.

Siyasal gerginliğin yaşandığı bir ortamda 1963 yılında Kanlı Noel diye adlandırılan saldırılar gerçekleşmiştir. Bu dönem -çatışmalar nedeniyle- olağanüstü (istisna) dönem niteliğinde olduğu için yönetimde askeri kurumlar öne çıkmaktadır. Mücahitler Teşkilatı ve Sancaktarlık yapılanması gerçekleşmiş, Kıbrıs Türklerinin tamamına yakını bu teşkilata katılmıştır. İstisna döneminde, Mücahitler Teşkilatı, Kıbrıs Türklerinin politik hayatında öne çıkmıştır. Askeri kurumların yanı sıra anayasal kurumlar da oluşturulmuştur. Rum tarafının saldırılarına karşı 21 Aralık 1963 tarihinde Türklerin haklarının korunması amacıyla -1959 yılında Türkiye-Yunanistan arasında yapılan Zürih Antlaşmasıyla temelleri atılan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yapısı korunarak- Türk tarafında Bakanlar Kurulu niteliğinde bir Genel Komite oluşturuldu. 1965'te yargıçların komiteden ayrılması, anayasal anlamda yasama, yürütme ve yargı ayrımı anlayışının başlangıcı niteliğinde olmuştur (Aydoğdu, 2005: 18-41). Bu dönemde, Türk tarafı hukuki açıdan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hukuk anlayışına uygun olarak yasalarını yapmıştır. Ancak ilerleyen dönemdeki hukuki düzenlemelerde bu anlayışa aynı oranda bağlılığın olduğu söylenemez (Turhan, 2008: 272).

1967'ye gelindiğinde Rumların tekrar saldırması ve öldürülen 28 gencin tazminatının ödenmemesi üzerine, Türk tarafı, ülkede bir Kıbrıs Hükümetinin varlığının olmadığını iki taraflı bir yönetim olduğunu belirterek, ancak Zürih ve Londra Antlaşmalarına da bağlı kalarak "Kıbrıs Türk Yönetimi Temel Kurallarını" kabul etmiştir. Bununla birlikte 1967 tarihinde Geçici Türk Yönetimi dönemi başlamıştır (1967-1970). 1970 yılında Geçici Türk Yönetimi, Kıbrıs Türk Yönetimi'ni ilan etmiş ve bu yönetim 1974'e kadar Türk tarafının idaresini elinde bulundurmuştur. 20 Temmuz

1974 Barış Harekâtının ardından 6 aylık Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi dönemi yaşanmıştır. Bu yönetim 1975 yılında Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir hazırlığı niteliğinde olan bağımsız Kıbrıs Türk Federe Devletini ilan etmiştir. 1983 yılında, Birleşmiş Milletler'in (BM) Rum tarafının girişimleriyle vermiş olduğu, Rumların egemenliklerini kuzeye yayma kararı üzerine Türk tarafı "Self-Determinasyon" ilkesine göre hareket ederek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurmuştur. 1985'te KKTC Anayasası Halk oylamasına sunularak kabul edilmiştir (Aydoğdu, 2005: 18-41). 1983'ten itibaren Kıbrıs adasının kuzeyinde KKTC devleti siyasi varlığını sürdürmektedir. Son yirmi yılda yaşanan en önemli uluslararası anayasal gelişme, 2004'te oylanan ve kabul edilmeyen Annan Planı olmuştur. Annan Planı'na göre; "basit federal sisteme" dayalı bir devlet öngörülmekteydi. Ancak bu federal nitelikli devletin anayasal yapısında Türklerin egemenlik hakları konusunda somut bir tanımlama söz konusu olmamıştır (Vatansever, 2012: 1521-1523).

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın amacı; genç bir demokrasi olan KKTC'de hükümet sistemi tartışmalarının politik aktörler tarafından nasıl değerlendirildiğinin ve bu konudaki tutumlarının ortaya konulmasıdır. Tutum -sosyal psikoloji alanından Myers'in tanımıyla- "Bir kimseye ya da şeye yönelik, genellikle inanışlarımızdan kaynaklanan, duygularımız ve davranış niyetlerimizde kendini gösteren, olumlu ya da olumsuz değerlendirmelerimiz"dir (Myers, 2019: 124). Bu nedenle çalışmada, katılımcıların meseleyi kavrayışlarını, konuya dair algılarını, tutum ve hareket ettikleri bağlamları anlamayı kolaylaştıran nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuştur (Maxwell, 2018: 30). Veri toplama aşamasında; derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Mülakat sırasında, politikacılara (milletvekillere) on dört (14) adet yarı yapılandırılmış soru yöneltilerek veriler elde edilmiştir. Görüşmede; parlamenter sistem ve başkanlık sisteminin katılımcılara ne ifade ettiği; kuvvetler ayrılığı ilkesi, hukuk devleti, hükümet sistemlerinin işleyişi, Kıbrıs'ta hükümet sistemleri tartışmalarının çıkış noktası ve bu tartışmaların konu olduğu politik durumlar; Rum kesimi, Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye ile olan ilişkiler bağlamında hükümet sistemleri konusunun değerlendirilmesi, Kıbrıs için ideal hükümet sisteminin ne olduğuna ilişkin sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular, literatür taramasından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Nitel yöntemlerle elde edilen veriler analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Araştırmanın uygulama alanı olan KKTC'de 1985 yılından itibaren dokuz yasama dönemi yaşanmıştır. Geçmişte sekiz yasama dönemi kurulmuş olup, dokuzuncusu halen görev yapmaktadır. Araştırma, 2013-2018 yılları arasında görev yapan sekizinci dönem milletvekilleri üzerine yapılmıştır. Bu araştırmanın evreni, KKTC Cumhuriyet Meclisi üyeleri olan 50 milletvekilidir. Örneklem olarak 8. Dönem Cumhuriyet Meclisindeki politik dağılıma göre, 10 adet milletvekili ile derinlemesine mülakat yapılması hedeflenmiştir. Ancak, araştırmanın zaman ve mekan sınırlılıkları sebebiyle 6 milletvekili ile görüşme yapılabilmektedir. Görüşmecilerden ikisi (2) Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP), ikisi (2) Demokrat Parti (DP), ikisi (2) de Ulusal Birlik Partisi (UBP)

milletvekilidir. Vekillerden ikisi aynı zamanda bakanlık görevini yerine getirmektedirler. Mülakat yapılan vekillere, siyasi parti isimlerine göre kodlar verilmiştir. Araştırmanın bulguları bu kodlara göre verilecektir.

Aşağıdaki tabloda, 8. Yasama döneminde Cumhuriyet Meclisinde milletvekillerinin dağılımı ve görüşülen milletvekili sayısı verilmiştir.

Tablo 2: Örneklem Tablosu

	Oy Oranı	Meclisteki Milletvekili Dağılımı	Görüşülen Vekil
CTP %	38	21	2
DP %	23	11	2
UBP %	28	15	2
TDP %	7	3	-
Toplam %	96	50	6

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmada elde edilen bulgular üç başlık altında değerlendirilmektedir. Milletvekillerinin parlamenter sistem tutumları, başkanlık sistemi tutumları ve KKTC için öngördükleri en ideal yönetim sistemi düşünceleri ortaya konmaya çalışılmaktadır. KKTC mevcut durumda bir yarı-başkanlık sistemiyle yönetildiği için ve yarı-başkanlık sistemi parlamenter ve başkanlık sistemlerinin özelliklerini barındırdığı için araştırmanın bulguları arasında yarı-başkanlık hükümet sistemi tutumları üzerinde durulmamaktadır.

4.1. Parlamenter Sistem Tutumları

Bu kısımda KKTC milletvekillerinin parlamenter sistem tanımlamaları ve tutumları üzerine yoğunlaşmaktadır. Partiler açısından parlamenter sistemi tanımlamalarına geçmeden önce; katılımcıların genel olarak parlamenter sistemi tanımlarken başvurdukları ve parlamenter sistemle ilişkilendirdikleri kavramlar aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tabloda belirtilen kavramlar, katılımcıların tanımlarında öne çıkan ve literatürdeki parlamenter sistem tanımlamalarıyla örtüşen kavramlardır.

Tablo 3: Milletvekillerinin Parlamenter Sistemle İlişkilendirdikleri Kavramlar

Parlamenter Sisteme İlişkin Kavramlar
Kuvvetler Ayrılığı
Demokrasi, Demokratik Temsil
Halkın Hür İradesi, Halka Karşı Sorumluluk
Hukuk Devleti
Yasama faaliyetlerinde liyakat, uzmanlık
Popülist Söylemler

Partiler bazında parlamenter sistem tanımlamalarına baktığımızda; parlamenter sisteme dair en büyük savunu CTP’li vekilden gelmektedir. CTP-101: “*Parlamenter sistem güçler ayrılığının dengede olduğu demokratik bir sistemdir. En ideal sistem budur*”. CTP’li vekil parlamenter sistemi ideal hükümet sistemi olarak savunmakla birlikte, başkanlık sistemi üzerine yoğun eleştiri yöneltmiştir. Parlamenter sisteme dair bu güçlü savunun nedenleri arasında; sistemin ikiden fazla siyasi partinin parlamentoda temsil edilmesine olanak sağlaması, demokratik niteliği ve kuvvetler ayrılığı ilkesi gereğince kuvvetlerin dengede olması özellikleri öne çıkmaktadır. Çünkü başkanlık sisteminin zayıf yönlerine katılımcı tarafından sıklıkla atıf yapılmaktadır. Burada parlamenter sistem savunusu ile ideoloji ilişkisinden bahsedilebilir. Özgürlükçü ve farklılıkların bir arada olduğu katılımcı demokrasiyi önceleyen bir perspektif nedeniyle parlamenter sistem idealize edilmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki; bu bakış açısı tüm CTP’li katılımcılara ait değildir. Farklı olarak CTP’li katılımcılardan diğeri, parlamenter ve başkanlık sistemleri hakkında nötr kalmaktadır.

DP’li katılımcıların parlamenter sistem tutumlarında; halkın iradesinin temsili ve hukuk düzeni önem taşımaktadır. Parlamenter sistemi, DP-102: “*Halkın hür iradesinin parlamento’ya yansımaları*” olarak tanımlamaktadır. Özellikle DP-101 adlı katılımcı parlamenter sistemi örneklerirken, Türkiye ve KKTC’yi parlamenter sistemin işleyişi açısından karşılaştırmaktadır. DP-101: “*KKTC’de Türkiye’den daha sağlıklı Kuvvetler ayrılığı sistemi var, bağımsız organlar... Hukuk düzeni sağlıklı işliyor ve herkes buna saygı duyuyor*”. Katılımcının, Türkiye ile Kıbrıs karşılaştırmasının dayanaklarından biri seçim sistemiyle ilgilidir. Kıbrıs’ta seçimlerde hem adaya hem de partiye ayrı ayrı oy verildiği için temsil gücünün yüksek olduğuna vurgu yapmaktadır.

UBP’li vekiller ise, demokrasi ve halkın iradesinin temsili konularına vurgu yaparak parlamenter sistem tanımlaması yapmaktadırlar. UBP-101: “*Parlamenter sistem halkın demokratik eğilimlerinin parlamentoda temsil edilmesi açısından demokrasinin yapılaşma şeklidir*”. UBP-102: “*Parlamenter sistem dünyadaki en iyi yönetim biçimidir. Halkın temsiliyeti ve halka karşı bir sorumluluk vardır*”.

Genel olarak, katılımcıların parlamenter sistemi; “halkın hür iradesinin parlamentoda temsil edildiği ve kuvvetler ayrılığı sisteminin dengede olduğu bir siyasal sistem” şeklinde algıladıkları söylenebilir. Görüşme yapılan vekiller parlamenter sistemi olması gereken/ideal hükümet sistemi olarak tanımlama eğilimindedirler. Parlamenter sistemin zayıf taraflarına değinilmemekle birlikte, yoğun bir eleştiri yöneltilmemiştir. KKTC milletvekillerinin gerek parlamenter sistem gerekse başkanlık sistemi konusunda görüşleri mutlak/keskin değildir. Her iki sistem de uygun koşullarda sağlıklı bir biçimde işletilebilirse, her iki hükümet sistemi de KKTC için uygulanabilir. Konuyu daha detaylı görebilmek bakımından başkanlık sistemi tutumlarına yer verilecektir.

4.2. Başkanlık Sistemi Tutumları

Katılımcılar, başkanlık sistemi konusunda iki eksende görüş bildirmektedirler. Birinci görüş; başkanlık sistemini ülke siyasetinin daha etkin yürütülmesine imkân tanıyan ve gelişmiş demokrasilerde uygulanan bir sistem olarak nitelendirmektedirken, ikinci görüş otoriter/dominant yönetimlere yol açan, demokratik siyasal yaşamın uygulanmasını zorlaştıran ve siyasette olanların siyasetten vazgeçememek adına savundukları bir yönetim biçimi olarak tanımlamaktadır. Kıbrıs’ın siyasal geçmişi ve mevcut durumu, başkanlık sisteminin iki görüş çerçevesinde değerlendirilmesine yol açmaktadır. Çünkü Kıbrıs siyaseti; hem siyasal alanda krizlerin çözümü için etkin manevra yapmaya gerek duymakta, hem de siyasal kutuplaşma ve otoriterleşme kaygılarını taşımaktadır. Dolayısıyla katılımcıların başkanlık sistemi tutumları bu iki perspektifte serimlenmektedir. Katılımcıların, başkanlık sistemini tanımlarken ve başkanlık sistemi ile ilişkilendirdikleri kavramlar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 4: Milletvekillerinin Başkanlık Sistemiyle İlişkilendirdikleri Kavramlar

Başkanlık Sistemine İlişkin Kavramlar
Siyasi Alanda Etkinlik, Siyasi Krizlerin Çözümü
Toplumsal Refah, Milli Gelir seviyesinde artış
Erklerden birinin güçlü olması (Yürütme)
Halkın Baskısından Uzaklık
Otoriterlik, Diktatörlük Endişesi
Siyasal Kutuplaşma
Şovenist, Popülist Söylemler

Partiler bazındaki görüşlere baktığımızda; UBP’li vekiller ile DP’li vekiller arasında başkanlık sistemine yönelik bakış açısında üç ortak noktadan bahsedilebilir: İlki başkanlık sisteminin etkin siyasal manevra alanı tanınması; ikincisi, başkanlık sisteminin gelişmiş demokrasilerde ve büyük ülkelerde daha kolay uygulanabileceği; üçüncüsü ise, toplumsal refah ve ekonomik gelişmişlik düzeyi ile başkanlık sistemi arasında ilişki.

UBP’li vekiller -genel olarak- başkanlık sistemini, gelişmiş ülkelerde uygulanan etkin siyaset yapma açısından başarılı bir yol çizen yönetim biçimi olarak görmektedirler. UBP-102: *“Bilhassa ABD’de kullanılan, orada başarılı olan bir sistemdir başkanlık sistemi. Başarılı olduğu için olumsuz bir şey söylemek mümkün değil. Güney Kıbrıs’da da başarılı bir başkanlık sistemi uygulandı. Başkanlık sistemi gelişmiş ülkelerde daha kolay uygulanabilir. Milli gelir ciddi bir ölçüye gelmiş olmalı. Milli gelir belli bir seviyeye gelirse, halkla buluşulup geçilebilir... Başkanlık sistemi, halkın baskısının daha az olduğu bir sistem olduğu düşüncesiyle başkanlık sistemine bir gidiş vardır. Başkanlık sisteminde halk baskısından bir anlamda uzaktır. O yüzden birçok ülke bunu tercih edebilir”*.

DP’li vekillere göre başkanlık sistemi oturmuş demokrasilerde ve büyük (nüfus açısından) ülkelerde kolay uygulanabilir, yeni demokrasilerde bunu uygulamak zordur. Kıbrıs için başkanlık sistemi belirli bir süre sonra ancak tartışmaya açılabilir: Çünkü; DP-102: *“Halkın bir alışkanlığı var, bunu birdenbire değiştirmek zor... bizde nüfus küçük”*.

CTP’li vekillerin, “başkanlık sisteminin etkin bir siyaset yapma alanı tanıdığı” düşüncesi diğer vekiller ile örtüşmektedir. CTP-102 adlı katılımcıya göre Kıbrıs’ta ve Dünya’da *“Yürütmeyi güçlendirme eğilimi var”*. Bu nedenle başkanlık sistemine geçiş eğilimleri yükselmektedir. Başkanlık sistemine ilişkin yönelik olumsuz görüşler CTP-101 adlı katılımcıdan gelmektedir. CTP-101 kodlu görüşmeci dünyadaki ve KKTC’deki durumu eleştirel tonda şöyle aktarıyor: *“Ukrayna’da Başkanlık sistemi geldi ve parçalandı. Böyle bir yapı bizde olamaz. ABD bu güçlü sistem güçlü bir yerel yönetim ile var. Güneyde başkanlık sistemi var ama parlamenter sistemin sorunları yaşandı. Başkanlık sisteminde birtakım güçlerle pazarlık yapılır ve bizim gibi toplumlarda en büyük çıkmaz budur. Şovenist, çıkarıcı politikalar...”*

CTP-101 adlı katılımcının vurguladığı; başkanlık sisteminde olabilecek güçler arasındaki pazarlık ve kontrol etme çabaları hususunda UBP-101 adlı katılımcı şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: *“Başkanlık sistemi ile (güç odakları) daha kolay kontrol etmek isteyebilirler. Parlamenter sistem güçlü olursa kontrol etmek zordur. Ama başkanlık sisteminde daha kolaydır. Bu da başkanın zihniyetine bağlıdır. Yine de Başkanlık sistemine başka partiler müdahale edebilir.”*

Başkanlık sisteminin olumsuz yanlarına vurgu CTP-101 ve UBP-102 adlı katılımcılardan gelmektedir. Bahsi geçen katılımcılar tarafından; başkanlık sistemine geçiş eğilimini, siyasal alanda daha etkili olmak isteği ve uzun yıllar siyasette olanların siyasetten vazgeçmemek için başvurdukları bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. UBP-102 kodlu görüşmeciye göre; *“Kıbrıs’ta Başkanlık sistemi ortaya atanlar uzun yıllardır siyaset yaptıkları için, (Denktaş’ın Cumhurbaşkanı olunca, hükümetle bağı zayıfladığı için başkanlık sistemini istediği düşünüyor. 1990) Tartışmalar, Türkiye ile aynıdır. Bunu öneren liderler hükümetten ayrılmamak için bunu öneriyor. Siyasetten kopmamak içindir. Güney Kıbrıs başkanlık, bizde parlamenter sistem var, ilerde anlaşma olması dahilinde uyumlandırılması gerekir. Başkanlık sisteminin en önemli özelliği hükümette uzun yıllar kalıp icraatta kalmayı sevenlerdir. Talepler hep böyledir”*. Görüldüğü üzere, Kıbrıs iç siyasetinde yaşanan gelişmeler, kişilerin başkanlık sistemine

bakış açılarına yön vermektedir. Burada belirtmek gerekir ki, Kıbrıs siyasetinde hükümet sistemlerine bakış açılarında her partide görüşler kendi içinde farklılaşmaktadır.

Özetleyecek olursak, katılımcı milletvekilleri için başkanlık sistemi Tablo 4’te belirtilen kavramlar doğrultusunda olumlu ve olumsuz yanlarıyla birlikte Kıbrıs, Türkiye ve dünya örnekleri bazında değerlendirilmektedir. Buradaki her değerlendirmede etkin olan düşünce Kıbrıs’ın içinde bulunduğu durumdur. Kıbrıs’ın özel konumundan dolayı başkanlık sistemine olumlu yaklaşan görüşler var olduğu gibi, aynı gerekçeyle başkanlık sistemine yoğun eleştiri yönelen görüşler bulunmaktadır. Öyleyse KKTC için ideal hükümet sistemi tartışmalarına yer vermek gerekmektedir.

4.3. KKTC İçin İdeal Yönetim

Milletvekillerinin -Kıbrıs için ideal hükümet sistemi konusunda- fikirlerinin örtüştüğü veya farklılaştığı birtakım ana hatlar mevcuttur. Bu ana hatlar doğrultusunda değerlendirmelere geçmeden önce, araştırma katılımcılarının konu hakkındaki tercihlerinin net bir şekilde göz önüne getirilebilmesi amacıyla bu tercihler aşağıdaki tabloya yansıtılmıştır.

Tablo 5: KKTC İdeal Hükümet Sistemi

	En İdeal Sistem Parlamenteer Sistem	En İdeal Sistem Başkanlık Sistemi	Toplam
CTP	1	1	2
DP	1	1	2
UBP	1	1	2
Toplam	3	3	6

Araştırmada, görüşme yapılan altı milletvekilinden üçü başkanlık sistemini ideal sistem olarak belirtirken, diğer üçü parlamenteer sistemi ideal olarak görmektedir. Bu tablo, katılımcıların, KKTC için en ideal hükümet sistemi konusunda herhangi bir konsensüse varmadıklarını göstermek amacıyla taşımaktadır. Genel dağılımı yansıtmak veya frekans vermek amacı taşımamaktadır. Zira Creswell’in deyişiyle: “*Nitel araştırmanın amacı, bulguları genellemek değil, az sayıdaki kişi ve ortamı derinlemesine keşfetmektir*” (Creswell, 2017: 34). Bu bağlamda, katılımcıların KKTC’nin içinde bulunduğu politik konjonktürden yola çıkarak ülke için ideal hükümet sistemi tercihlerini, nedenlerini ve değerlendirmelerini ele almak gerekmektedir.

Vekiller arasında, hükümet sistemleri tartışmalarında ortaya çıkan ana hatlardan birisi; Kıbrıs’ta başkanlık sistemini ilk ortaya atan kişi ve Kıbrıs siyasetinde önemli bir siyasi figür olan Rauf Denktaş’ın etkisidir. Toprak paylaşımı tartışmalarının, siyasi çatışmaların ve değişimlerin her an gerçekleşebileceği bir konjonktüre sahip olan Kıbrıs siyasi hayatında; etkili siyasi manevralar yapabilmek ve etkin sonuçlar alabilmek adına güçlü bir başkan figürü arzusu öne çıkmaktadır. Başkanlık sisteminin önemsenen yönlerinden biri olan, istikrarlı ve güçlü yönetimlere yol açma özelliği güçlü bir başkan figürü arzusunu da perçinlemektedir. Bu güçlü siyasi figürler aynı zamanda, otoriteleşme ve iktidarın kişiselleşmesi kaygılarının da ortaya çıkmasına neden

olmaktadır. Dolayısıyla bu alandaki arzu ve kaygılar -Kıbrıs konusunda- katılımcıların görüşlerine de yansımaktadır. Özellikle UBP-101 ve CTP-101 adlı katılımcılar arasındaki temel farklılık; otoriterlik- siyasi etkinlik çatışması üzerinden yürütülmektedir.

UBP-101 adlı katılımcıya göre; Kıbrıs, “milli kimliğe dayalı bir devlettir”. Kıbrıs’ın temel sorunu; Güney Kıbrıs ile yaşanan toprak sorunları nedeniyle milli sorunlardır. Dolayısıyla, milli birlik beraberliği sağlayacak/koruyacak; etkin ve güçlü yönetimlerin olması için başkanlık ve yarı-başkanlık sistemlerinin ideal olacağını öne sürmektedir. Kıbrıs’ın özel durumundan dolayı başa gelenler, daha etkin siyaset güdebilmek için zaman zaman başkanlık sistemini talep etmişlerdir. Kıbrıs’ın değişken siyasi konjonktüründe, parlamenter sistemde yaşanabilecek sıkıntılardan dolayı da başkanlık tercih edilebilir durumdadır. Burada ifade etmek gerekir ki; parlamenter sisteme yöneltilmiş doğrudan bir eleştiri veya reddediş söz konusu değildir. Hatta, başkanlık sistemi, güçlü bir yürütme ve güçlü bir devlet başkanının var olduğu bir sistem olmakla birlikte, parlamentoyu içerisinde barındırdığı ve parlamentoyu dışlamadığı gerekçesiyle, bütüncül kabul edilerek UBP-101 adlı katılımcı tarafından savunulmaktadır. UBP-101 kodlu katılımcı bu durumu “*Başkanlık sistemi içerisinde parlamenter yapı devam edebilir. Başkanlık sisteminde erk başkanda olur, parlamenter sistemde erk parlamentoda olur. Yarı başkanlık ve Başkanlık sistemi en ideal sistemdir*” şeklinde özetlemektedir.

Başkanlık sisteminin, güçlü başkan figürlerinin dezavantajlı yanlarını öne sürerek başkanlık sistemine karşı çıkan katılımcılar da mevcuttur. CTP-101 kodlu görüşmeci, Kıbrıs siyasetindeki kırılma anlarını hükümet sistemi eleştirisi üzerinden şöyle anlatmaktadır: “*Kıbrıs’ta tüm çatışmaların, siyasi ve toplumsal çatışmaların ana sebebi başkanlık sistemidir. 1960 Kıbrıs Devleti başkanlık sistemiydi. Bu sistemdeki başkanlar dominant oldu ve toplum içindeki dengeleri ortadan kaldırdı. Örneğin; Macarios, Fazıl Küçük, Rauf Denktaş... Bu yapı kuvvetler ayrılığı sistemini ortadan kaldırdı. Bu liderler Kıbrıs’ın siyasetini, toplumunu etkileyecek bir güce ulaştılar. Bunlar toplumlar içinde ciddi siyasal kırılmaların sebebi olmuştur. 1974’ten sonra KKTC’nin parlamenter sisteme girmesi, yarı başkanlık sisteminin kurulması, sağ ve sol yapıların birbirleriyle diyalogunu sağladı. Ancak devlet yapısı verimsizliğe gitmiştir. Bunun sebebini başkanlık sisteminde aramışlar. Ancak sebebi önceki dominant başkanlardır. 1976 UBP dominant bir yapı oluşturmaya çalıştı. Bizim gibi farklılıkların bir arada olabileceği parlamenter sistem olmalıdır. Otoriter bir yönetim döneminde başkanlık sistem döneminde huzur yüzü görmedi*”. Katılımcının bu görüşleri, CTP’nin Kıbrıs siyasetindeki parlamenter sistemin özelliklerinin korunması yönündeki hassasiyetleriyle örtüşmektedir (bknz: https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n197933-ctp-hukümet-parlamenter-demokrasiyi-ve-hukuku-bir-kez-daha-gorme).

UBP-102 kodlu görüşmeci de CTP-101 adlı katılımcı gibi Kıbrıs siyasetinde yaşanan tecrübeler doğrultusunda eleştirmektedir. UBP-102: “*Parlamenter sistem Kıbrıs için en ideal sistemdir. Seçim sisteminde bazı değişikliklerin yapılması gerekir. Karma oy sistemi popülizmi ciddi anlamda artırmakta, toplumsal kalkınmadan çıkarak bireysel kalkınmaya eğilim vardır. Tercih sistemi ve karma oyu ortadan kalkınca toplumsal*

kalkınmaya katkı yapacak. (Parti içi diktatörlük oluşabilir) (Dar bölge). 10 yıldan beri Başkanlık sistemi dönem dönem tartışılıyor mutabakat sağlanamıyor. Diktatörlük endişesi yoğunudur”. Burada belirtmek gerekir ki; UBP'nin amaçları arasında ülkenin bütünlüğünün korunmasının yanı sıra “parlamenter düzeni tüm kurumlarıyla sürdürülebilmesini sağlamak, yaşama geçirmek” ifadesi açıkça yer almaktadır (bknz: http://ubpkuzeykibris.com/haber_detay.asp?haberID=322).

DP'li katılımcılar -kendi tabirleriyle- “küçük (nüfuslu) ülkelerde” parlamenter sistemin daha işlevsel olacağı görüşündedirler. Özellikle yeni kurulan demokrasilerde; demokrasinin devlet ve toplum nezdinde kurumsallaşabilmesi adına zaman gerekmektedir. Dolayısıyla bu aşamada parlamenter sistemin tercih edilmesi gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. DP'li katılımcılardan; başkanlık sistemini ideal gören katılımcı da, demokrasi ve siyasi kültür belirli bir olgunluğa geldikten sonra başkanlık sistemine geçilmesi gerektiğini ifade eder: DP-102: “*Parlamenter sistem küçük ülkelerde en ideal sistem, büyük ülkelerde başkanlık sistemi olabilir... Yeni demokrasilerde başkanlık sistemini uygulamak zordur. Bu tartışılmalıdır. Taşlar oturduktan sonra burada en ideal sistem olabilir”.*

DP'li katılımcılar, Kıbrıs gibi küçük ve yeni demokrasilerde parlamenter sistemin uygun olduğunu ifade etmekle birlikte siyasi manevra alanlarında etkinlik ve güçlü devlet başkanı arzusu konusunda UBP-101 kodlu katılımcı ile benzer çerçeveye sahiptirler. Şöyle ki; DP-101 kodlu görüşmeciye göre; “*Esas konu burada topraktır. Annan planı kabul edilseydi %21'lik bir toprağa sahip olacaktık. Kanton bölge kurulacaktı, Girne-Lefkoşa arasındaki bölgeye Türkler yerleştirilecekti. Rahmetli Denktaş bu işlerin böyle olacağını biliyordu, bir dönem daha başkan seçilip krizi kendi çözmek istiyordu”.* Araştırmanın bulgusunu destekler biçimde, DP eski genel başkanı da benzer gerekçelerle başkanlık sistemine geçilmesi gerektiğini savunmaktadır (bknz: <https://www.kibrishaberci.com/denktas-dogru-sistem-baskanlik/>).

Genel olarak bakıldığında; KKTC için en iyi hükümet sisteminin ne olduğu konusunda siyasi aktörler arasında parti/ideoloji gözetmeksizin; bir konsensüs oluşmadığı ve belirgin bir hükümet sistemi eğiliminin olmadığı görülmektedir. Ancak Kıbrıs'ta geleceğe yönelik beklentiler; CTP-102 adlı görüşmecinin ifadesiyle özetlenebilir: CTP-102: “*Yeni süreçle birlikte, iki toplumlu bir federal yapı öngörülmüyor. Yürütmeyi güçlendirme isteği var”.*

GENEL DEĞERLENDİRME

Yeni bir demokrasi olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yaşanan parlamenter sistem- başkanlık sistemi tartışmalarının politik aktörler tarafından nasıl algılandığı üzerine yapılan bu çalışmada, görüşülen milletvekilleri arasında KKTC'de ideal hükümet modeli konusunda bir konsensüs olmadığını söyleyebiliriz. Aynı şekilde -siyasi partilerin belirli bir ideolojik çizgileri olmasına rağmen- çalışmadaki katılımcılar, kendi içerisinde hükümet sistemi konusunda bir ortak görüş benimsenmemektedir. Hatta farklı siyasi partilere üye olan vekillerin kendi partisinden olan vekil ile farklı, karşıt

partiden olan vekille aynı düşündükleri konular mevcuttur. Bu durum ülkenin uluslararası arenada içerisinde bulunduğu pozisyon, sahip olduğu çözülmesi zor sorunlar ile parti örgütlenmelerindeki ve partiyle özdeşleşmedeki zayıflıklar gibi nedenlerle açıklanabilir. Özbudun'a göre; ülkelerin sahip olduğu ve çözümü zor olan meseleler, ekonomik sorunlar, dış borçlar gibi etkenler siyasi parti örgütlenmelerini etkilemektedir (Özbudun, 2007: 75). Dolayısıyla partilerin örgütlenmesindeki güçsüzlükler, hem seçmenin hem de temsilcinin parti ile özdeşleşmesindeki zayıflıklar araştırmada ortak bir konsensüsün oluşmasının önündeki engeller arasında gösterilebilir.

Araştırmanın bulgularından yola çıkılarak, araştırılan konu kapsamında bu duruma detaylı değinmek gerekirse: Mülakat yapılan vekillerin üzerinde tek konsensüs sağladıkları konu parlamenter sistem tanımlaması olmuştur. Parlamenter sistem, üç parti üyesi vekil tarafından genel olarak; halkın hür iradesinin parlamentoda temsil edildiği ve kuvvetler ayrılığı sisteminin dengede olduğu bir siyasal sistem olarak tanımlanmıştır. Başkanlık sistemi tanımlamasında ise iki ayrı görüş karşımıza çıkmaktadır. Birinci görüş ülke siyasetinin daha etkin yürütebilmesi için gelişmiş demokrasilerde uygulanan bir sistem olarak nitelendirmekteyken, ikinci görüş ise otoriter ve dominant yönetimlere yol açan ve demokratik siyasal yaşamın uygulanmasını zorlaştıran bir yönetim biçimi olarak tanımlanmaktadır.

Yine Kıbrıs için en ideal yönetim biçiminin belirlenmesi konusunda da vekiller arasında bir görüş birliği oluşmamıştır. Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş dönemlerinde başkanlık sistemine otoriterleşme kaygısı ile karşı çıkan CTP vekilleri içinde de başkanlık sistemini savunan görüşler mevcuttur. Yine UBP vekilleri arasında da bir kısım, ülkenin olağanüstü şartlarından dolayı daha etkin bir siyaset geliştirebilmek için bir an önce başkanlık sistemine geçilmesini savunmaktayken, bir kısım vekil de Kıbrıs gibi küçük ülkeler için en ideal yönetimin parlamenter sistem olduğunu savunmaktadır. Benzer şekilde DP vekillerinden bir görüş, AB'ye uyum ve barış süreci kapsamında başkanlık sistemine yavaş yavaş geçilmesi gerektiğini savunurken, diğer bir görüş ise yine küçük bir ülke olmanın sonucu olarak parlamenter sistemi daha uygun bulmaktadır.

Kıbrıs'ta görüşme yapılan vekiller arasında, Kıbrıs için ideal hükümet sistemi hakkında bir konsensüs sağlanamamış olsa da; ülke, dünya çapında 1960 Cumhuriyeti'nde tasarlanan haliyle, yani başkanlık sistemi olarak bilinmektedir. KKTC siyasal aktörlerinden bir kısım parlamenter sistemi savunuyor olsa dahi, gelecek dönemde birleşme olasılıkları göz önüne alındığında ülkede bir başkanlık sisteminin oluşması söz konusu olabilir. Ancak belirtmek gerekir ki; Kıbrıs'taki hükümet sistemi tartışmaları, toprak sorunları, uluslararası ilişkilerdeki enerji politikaları ve siyasal tanınırlık gibi varoluşsal meselelerin gölgesinde kalmaktadır. Adanın uluslararası alandaki stratejik konumu gereği, doğalgaz konusunda Rusya'ya bağımlılıktan kurtulma isteği, petrol arama faaliyetleri, Türkiye- İsrail ilişkileri ve Ortadoğu'da yaşanan siyasal gelişmeler, Kıbrıs adası üzerinde güçlü ülkelerin etkisinin önümüzdeki dönemde artarak devam edeceği öngörülebilir. Bu durumda iki toplumlu bir başkanlık sistemine geçiş olası bir seçenek olarak görülmektedir. Dünyadaki otoriterleşme dalgası ve başkanlık sistemlerine geçiş eğilimleri, bu yöndeki beklentileri destekler niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Aydoğdu, A. (2005), *Tarihsel Süreçte Kıbrıs Türk Seçimleri ve Yönetimleri*, Asil Yayın Dağıtım, Birinci Basım, Ankara.
- Bağce, E. (2017), “Parlamentar ve Başkanlık Sistemiyle Yönetilen Ülkelerde Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk”, *İnsan & İnsan*, 4(11): 5-39.
- Blaustein, Albert P. (2004), “ABD Anayasası: Amerika’nın en önemli İhracatıdır”, *ABD Dış İşleri Bakanlığı Elektronik Dergisi*, 1(9), <https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/anayasallasma.pdf>, Erişim Tarihi: 10.03.2020.
- Cheibub, J. Antonio, Limoni, F. (2002), “Democratic Institutions and Regime Survival: Parliamentary and Presidential Democracies Reconsidered”, *Annual Review of Political Science*, 5: 1501-179.
- Creswell, John.,W. (2017), *Nitel araştırmalar İçin 30 Temel Beceri*, Hasan Özcan (çev.), Anı Yayıncılık, Ankara.
- Efegil, E., Olcay, A., M. (2004), “Tarafların Kıbrıs Sorunu’na Yaklaşımları”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1: 113-122.
- Evcimen, G. (1992), “Başkanlık Sistemi: Ratio Politica’sı ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(01): 317-334.
- Gerring J., Thacker, S. C., Moreno, C. (2009), “Are Parliamentary Systems Better?”, *Comparative Political Studies*, 42(3): 327-359.
- Gözler, K. (2018), *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ekin Yayınevi, 27. B., Bursa.
- Gül, H., Kamalak, İ., Gül, S. S. (2017), “Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye’nin Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, *Strategic Public Management Journal*, 3: 101-120.
- Howard, A. E. D. (2004), “Dünya Çapındaki Anayasal Demokrasiye Doğru: Amerikan Yaklaşımı”, *ABD Dış İşleri Bakanlığı Elektronik Dergisi*, 1(9), <https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/anayasallasma.pdf>, Erişim Tarihi: 22.03.2020.
- Kalaycıoğlu, E. (2005), “Başkanlık Rejimi: Türkiye'nin Diktatörlük Tehdidıyla Sınavı”, *Başkanlık Sistemi, Türkiye Barolar Birliği*, Yay. Haz.: Av. Teoman Ergül, Ankara.
- Kaynar, M. K. (2014), “Anayasa, Yasama, Yürütme ve Yargı”, Yüksel Taşkın (ed.), *Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Maxwell, J. A. (2018), *Nitel Araştırma Tasarımı: Etkileşimli Bir Yaklaşım*, Nobel Yayınları, Üçüncü Basım, Ankara.

Musil Ayan, P. (2018), “Hükümet Sistemleri: Başkanlık Sistemi ve Parlamenter Sistem”, Sabri Sayarı, Hasret Dikici Bilgin (der.), *Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5. B., İstanbul.

Myers, D., G. (2019), *Sosyal Psikoloji*, Serap Akfırat (çev. ed.), Onuncu Basım, Nobel Yayıncılık, Ankara.

Özbudun, E. (2005), “Başkanlık Sistemi Tartışmaları”, Teoman Ergül (ed.), *Başkanlık Sistemi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.

Özbudun, E. (2007), *Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller*, Ali Resul Usul (çev.), Doğan Yayıncılık, 2. B., İstanbul.

Schmidt, M. G. (2002), *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, M. Emin Göktaş (çev.), Vadi Yayınları, İkinci Baskı, Ankara.

Turan, İ. (2005), “Başkanlık Sistemi Sevdası: Zayıf Temelli Bir Özle”, Teoman Ergül (ed.), *Başkanlık Sistemi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.

Turhan, T. (2008), “Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(2): 253-288.

Türe, İ. (2006), “Anayasa Mahkemesi ve Parlamenter Demokrasi”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 28.

Vatansever, M. (2012), “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, Özel Sayı: 1487-1530.

https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n296437-Denktas-DP-Genel-Baskanlik-gorevini-birakti, Erişim Tarihi: 21.04.2020.

http://ubpkuzeykibris.com/haber_detay.asp?haberID=322, Erişim Tarihi: 21.04.2020.

<https://www.kibrishaberci.com/denktas-dogru-sistem-baskanlik/>, Erişim Tarihi: 21.04.20.

Figen Keskin, Pamukkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde doktora yapmaktadır. Lisans derecesini Süleyman Demirel Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünden, yüksek lisans derecesini Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden aldı. Aynı zamanda Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmıştır. Şuan Pamukkale Üniversitesi Acıpayam Meslek Yüksekokulu'nda Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Çalışma alanları: Siyasal sistemler, siyasal kurumlar, siyaset psikolojisidir.

Figen Keskin is a Ph.D. candidate at Pamukkale University's department of political science and public administration. She obtained her BA. degree from Süleyman Demirel University's department of public administration and her Master's degree from the same department at Muğla Sıtkı Koçman University. Figen has worked as a research assistant at Muğla Sıtkı Koçman University and is currently working as a lecturer at Pamukkale University's Acıpayam Vocational School. Her fields of research include political systems, political theories and political psychology.